

הרב יחיאל משה ורטהיימר *

עורך ראשי במכון כתבי 'בן מלך'

ירושלים

אימתי הן תמימות, בזמן שאין ישוע ושכניה ביניהם

והניף את העמר לפני ה' לרצונכם ממחרת השבת יניפנו הכהן:

וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימות תהינה: עד ממחרת השבת השביעת תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה':

(ויקרא כג, יא; טו-טז)

סוגיית הגמרא במנחות¹ דנה באריכות בראיות לכך שאין פירוש 'ממחרת השבת' - ממחרת שבת בראשית, כדברי הבייתוסין, אלא ממחרת יום טוב. אולם אחר כל הראיות, עלינו להבין מדוע באמת נכתב הציווי בתורה בלשון 'ממחרת השבת' דווקא.

מו"ר הגר"ל מינצברג זצ"ל היה מבאר שהזמן הראוי להבאת קרבן העומר הוא בט"ו ניסן, במרכזו של חודש האביב. ובא למחרתו רק משום שהוא יום שביתה, ואינו יום קציר אצל העם. ולכן הודגש בפסוק שמביאים 'ממחרת השבת', לאחר יום השביתה. עיין בדבריו שהאריך לבאר העניין².

אלא שבזה עדיין אין מבואר מדוע גם בפסוק של ספירת העומר מודגש שנית שהוא 'ממחרת השבת'. שהרי לכאורה אין הספירה תלויה אלא בכך שהוא יום הביאכם את עומר התנופה, ואין לה עניין ישיר עם השביתה של יום טוב. עוד עיין ברמב"ן שמקשה על לשונות הכתוב 'ממחרת השבת השביעת'³ ו'שבע שבתות'⁴, שבהם לא יתכן לפרש כיום טוב.

ונבאר העניין בדרך קצרה, על פי הבנת כלל עניינה של מצוות ספירת העומר, שנצטוונו לספור כל אחד ואחד שבועות וימים, ולקדש את יום החמישים.

והנה בתורת כהנים⁵ דימו ספירת העומר למצוות היובל⁶, וברמב"ן וחזקוני כאן האריכו בהשוואת הספירה ליובל.

⁴ ויקרא כג, טו.

⁵ פרשת אמור פיסקא יב.

⁶ וראה בקול אליהו מהגר"א, פרשת בהר, שמבאר כיצד למדו מיובל את כל פרטי ההלכות.

* תגובות: a0527674671@gmail.com

¹ דף סה עמוד א.

² בן מלך ספירת העומר וחג השבועות שער א מאמר ג.

³ ויקרא כג, טז.

שבועות תשע"ז מילון ז

ויש לציין במיוחד את רבינו ירוחם⁷, שבדרך כלל אין בו דברי אגדה וטעמי מצוות, שכתב לגבי ספירת העומר: "כחתן המונה יום הכנסת כלה לחופה וכו' וזה דרך דרש וטעם נכון לספירה, אבל אין ספק כי יש בזה טעמים אחרים וכו' לפי שאלו הימים מספרם כמספר השנים שמשנת השמיטה עד היובל אמר תספרו חמישים יום שנספור מ"ט יום שהם ז' שבועות ונקדש יום הנ' הנספר כמו שנאמר ביובל שמקדשין שנת הנ' וכו'".

ונראה לבאר, שהרי מצוות יובל מיוסדת כדרגה נוספת על מצוות שמיטין, ועניינה של מצוות שמיטה מבואר, לעשות בשנה השביעית שבת לה'. כלומר, שלמרות שניתנה הארץ לאדם, עליו לבטא שאין הוא הבעלים האמיתי, אלא אחת לשבע שנים הוא עוזב את שליטתו בארץ והיא שובתת, ובזה מכריז שהארץ היא של ה'.

מאחר שהמצווה עוסקת במספרים, עלינו להכיר בכך שיש במצוות התורה עניין של 'סמלים'. המספר שבע מבטא את הכוחות האלוקיים שבטבע העולם. כמו שהאריך בספר החינוך במצוות יובל⁸, שכתב שיש בזה סוד נפלא, ומציין הרבה דוגמאות של מספר השבע בתורה. נזכיר כאן רק את מה שמביא ששבע הוא מספר הנעשה בכריתת ברית. כמו שכתוב בברית אברהם עם אבימלך: "כִּי אֶת שְׁבַע כְּבָשֶׁת תִּקַּח מִיָּדִי", ונקרא המקום "בְּאֵר שְׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם"⁹. בספר 'צדה לדרך'¹⁰ ייחס את מספר השבע למציאות הבריאה, וכתב שבעולם יש שבעה כוכבי לכת ושבעה אקלימים. בספרי הקדמונים¹¹ ובמהר"ל¹² ובשאר ספרי המחקר, מוזכר ששבע מסמל את כללות הבריאה, כיוון שהוא כולל את שש הקצוות (ד' רוחות, מעלה ומטה) והחלל האמצעי. והעיקר הוא מה שנברא העולם בששה ימים, ואף היום השביעי היה ראוי לבריאת העולם, אלא ששבת בו ה' כדי להביא קדושתו לעולם. וכמו כן הוא במצוות השמיטה, שעל ידי שמקדשים אחת מהשבע מבטאים שכל השבע - דהיינו כל הארץ - היא של ה' יתברך.

אכן מצוות יובל באה לבטא מדריגה נוספת [ואין לבאר שזה שבת של השבתות, שא"כ היה לה להיות בשבת השביעית עצמה]. 'שנת החמישים', באה להביע את ענינו של המספר שמעבר לשבע השבתות. אחר שכבר השרשנו בלבנו שכל הכוחות שבעולם הם כוחות האלוקים, אנו מביעים את התדבקות לבנו והזדהות רעיונו במציאות ה' בעצמו. אמת שהתבוננות בבריאה ובפעולותיה היא הדרך להגיע להתבוננות במציאות האלוקים, אולם אין היא תכלית כשלעצמה. אחר שכבר ברורה אצל האדם אלוקותו יתברך, הוא כבר מתבונן במציאות הבורא עצמו, איך שהוא קיים מעבר להופעתו דרך פעולותיו. ולכן לעולם קיים סדר זה שתחילה בונים את ההכרה של שבע שבע, ולאחר מכן מגיעים אל סוד החמישים.

היובל מבטא שתמה תקופה. אחר תקופה ארוכה של חמישים שנה, העולם מסתיים ומתחיל הכל מחדש. וזוהי החירות, כל סדרי העולם הקודם מתפרקים, העבדים והשדות חוזרים

⁷ ספר תולדות אדם, נתיב חמישי, חלק ד.

⁸ מצווה של.

⁹ בראשית כא, ל-לא.

¹⁰ לרבי מנחם בן זרח תלמיד רבי יהודה בן הרא"ש,

מאמר רביעי כלל ד' פרק א. מובא בבני יששכר

מאמרי חודש ניסן, מאמר יב - ספירת העומר.

¹¹ למשל בספר יצירה פרק ד משנה ב.

¹² גבורות ה' פרק ע.

למצבם הראשוני והעולם כולו עובר אתחול. המצוה ביובל היא לקדש את השנה, כמו שכתוב "וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה"¹³. החזרה אל השורש היא חזרה אל הבורא. לומר שאין העולם וסדריו סופו של עניין, אלא כל אלה הם בריאה שנבראה, ובאמת מאחורי הכל עומד ה' יתברך הנצחי.

בגמרא איתא¹⁴:

חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולן נמסרו למשה חסר אחד שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים¹⁵.

וברמב"ן בהקדמת התורה כתב דחמישים שנבראו לאו דווקא, אלא מ"ט נבראו. ושער החמישים לא נברא, רק הוא הכללות. ידיעת כללות הדבר בעצמו, שהיא ידיעת ה' בעצמו, לא ניתנה למשה, כי רק ה' יודע את עצמו. יש כאן חשבון מופלא ששבע כפול שבע תוצאתו הוא חמישים, כיון שאחר הסיכום יש כאן את הכלל הכולל. [משל למה הדבר דומה, ארבע רגליים ועוד פלטת עץ המורכבים יחד שווה את סך כל המרכיבים אך גם 'שולחן'].

וכשם שניתנה מצוות היובל לעניין הארץ ושבייתה, כי בעניין הארץ ויבולה שהם פרנסת האדם מוטל עלינו במיוחד לביטא את שליטת ה', כך בכל שנה בתקופת קציר הארץ ניתנה לנו מצוות ספירת העומר וחג השבועות. ושיאה של מצווה זו לעשות את 'יום הביכורים', שהוא חג על תנובת ארץ ישראל. וצורת חג הארץ היא לעשות "יובל" בזעיר אנפין, בספירת שבע שבתות וקידוש יום החמישים.

ומעתה שביארנו ספירת העומר היא כעין מצוות השמיטין, נתקשה היכן הם שבעת ימי השביעי המקודשים בשבייתה, במקביל לשנת השמיטה. ההסבר לזה הוא שבלאו הכי יש בכל שבוע שבת, והיא משמשת ממילא יום שבייתה. כלומר, שאם לא היו כלל שבתות בראשית, הייתה התורה קובעת שבתות מיוחדות לתקופה זו של ספירת העומר, ובסיומם את יום החמישים כחג השבועות. ממש כמו שמיטין ויובל. אלא כיון שבלאו הכי ניתנו לנו שבתות בראשית, אין לנו צורך לקבוע עוד שבתות מיוחדות עבור הספירה לחג השבועות.

וזה היישוב לקושי בלשון הכתוב בספירת העומר "שֶׁבַע שָׁבָתוֹת", שהרי באף מקום במקרא לא מצאנו ששבוע נקרא "שבת"¹⁶. וככל שניישב בדוחק, עדיין קשה מדוע נקט הכתוב לשון זו, ומי עיכב בעד הכתוב מלבחור בלשון הכי מדויקת והמרווחת בהתאם לנושא.

כלומר שמבחינת הרעיון הבסיסי יש צדק בטענת הצדוקים. הצורה האידיאלית ליצור את המערכת של חג השבועות היא כאשר הספירה מתחילה ביום ראשון, והיום השביעי בכל שבוע הוא שבת, כמו שמיטה, עד ממחרת השבת השביעית שבו יהיה יום החמישים - חג השבועות. אלא שהתורה קבעה, מכמה טעמים שנזכרו שם בגמרא, שעדיף יותר ששבועות

והרמב"ן כאן מעיר על אונקלוס שמפרש כן חילת שבתות, שיש קושי בכך שמילת שבת תשמש שתי משמעויות בפסוק אחד.

¹³ ויקרא כה, י.

¹⁴ ראש השנה כא, ב.

¹⁵ קהלת יב, י.

¹⁶ רק בלשון חז"ל נקרא שבוע ימים שבת.

שבועות תשע"ז מילון ז

הספירה יספרו בתאריך קבוע, ממחרת יום טוב ראשון של פסח מראשית הקציר. ובאופן זה השבת משמשת כשמיטה למרות שאינה בסוף השבוע הנספר.

וזה מה שהשיב רבי יוחנן בן זכאי לאותו זקן בייתוסי¹⁷:

'כתוב אחד אומר תספרו חמשים יום וכתוב אחד אומר שבע שבתות תמימות תהיינה. הא כיצד, כאן ביום טוב שחל להיות בשבת, כאן ביו"ט שחל להיות באמצע שבת.'

זאת אומרת שהצורה האידיאלית היא אמנם 'תמימות', כשהשבוע מסתיים ביום השבת, אולם לא רצתה התורה לכפוף את סדר הספירה לימי השבוע, ולכן לפעמים אין הם תמימות, בשל שיקולים שונים.

רעיון זה עצמו של ריב"ז הוא מה שאמרו במדרש¹⁸:

'תני ר' חייא, כתיב שבע שבתות תמימות תהיינה, אימתי בזמן שאין ישוע ושכניה ביניהם'. ונלאו כל חכמי לב לפתרו, וברוקח¹⁹ גילה לנו את הסוד, שהכוונה בזה למשמרות הכהונה ישוע ושכניה. והיינו שכשחל יו"ט של פסח בשבת, אז אין משמרות אלו בין פסח לשבועות, ואז הן תמימות, וכדברי ריב"ז.

ונראה שהטעם שנכתב הדבר בגמרא בדרך זו הוא מפני שבאו להסתיר מימרא זו מפשרי העם, כיון שהדבר היה מסייע לטענת הצדוקים, שלא הסכימו לקבל את הרעיון שהתורה כותבת לפעמים אידיאל שאין לקיימו כפשוטו משום שיקולים אחרים.

וזה הביאור לשאלה הגדולה על הלשון 'ממחרת השבת'. כי כדי להחשיב תחילת מניין של שבועות, צריך המניין להתחיל ממחרת יום שביתה ממלאכה, ואז יש משמעות אמיתית לספירה, כי יום השבתון עוצר את החשבונות וניתן להתחיל לספור. וזה אף שהשבתות הבאות ממשיכות במסלול הקבוע של שבת בראשית.

לסיום כדאי לציין את דברי 'אבן שועיב'²⁰: 'טעם קריאת שמו עצרת שלכן בא ז' שבועות ומ"ט יום, וביום נ' עצרת, כנגד היובל הגדול, וניתנה בו תורה לענין נכבד שהיא עיקר הכל ותכלית כוונת הבריאה. ולפי זה אין קדושת היום ומעלתו בעבור מתן תורה לבד, אלא בעבור קדושה אחרת שהיא הגדולה כנגד היובל הגדול סוף השמיטות'.

²⁰ דרשות לאחד מהראשונים, מובא במטה משה סימן תר"צ.

¹⁷ מנחות סה, עמוד ב.
¹⁸ קהלת רבה א-ד, ילקוט שמעוני אמור, תרמג.

¹⁹ עץ יוסף שם.